

НАРОДНА КАЗКА ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

На запитання, що найголовніше в педагогічній праці, однозначну відповідь – “знати дитину” — дав славетний український вчений-гуманіст, педагог-практик В.О. Сухомлинський. Розуміти і відчувати ту істину, що кожна дитина — це цілий світ думок, почуттів, зацікавлень, переживань, прагнень, радощів, прихильностей, прикростей. Головне — розпочати проникнення педагога в духовний світ дитини, розпочати вивчення її мислення, почуттів, характеру, волі, інтересів. Виховувати — це насамперед знати дитину, кожна з яких має особливий, неповторний світ.

Казка – невід’ємна складова народної педагогіки. “ Казка, гра, фантазія, - пише В.О. Сухомлинський, - животноє джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень...Через казкові образи в свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками... Під впливом почуттів, що породжені казковими образами, дитина вчиться мислити словами” [5, с.69].

Л. Кольберг розглядає розвиток моральної свідомості як послідовний процес. Узагальнивши великий експериментальний матеріал, він виділяє шість стадій розвитку, які об’єднують в три рівні.

Перший – доморальний рівень. Норми моралі для дитини – щось зовнішнє, він виконує правила, встановлені дорослими, з суто егоїстичних міркувань.

Другий рівень – конвенціональна мораль. Дитина вже прагне вести себе певним чином з потреби у схваленні, у підтриманні хороших відносин зі значимими для себе людьми.

Третій рівень - автономна мораль. Моральні норми і принципи стають власним надбанням особистості, тобто внутрішніми. У цьому періоді ми ніколи не побачимо дитини в пасивно-демонстративному стані. Вона завжди чимось або зайнята: то вона уважно спостерігає вуличну сварку, якесь захоплення читанням нової книги або ж лізе на дерево чи дах, щоб поглянути звідти на навколишню місцевість. У ній, звичайно, багато рухів, але більшість їх уже з новими, зовсім іншими цілями. Життя у всьому її розмаїтті – ось що зараз збуджує її діяльність; але життя не ілюзорне і фантастичне, а справжнє. У цьому світі дитина мало-помалу залишає ілюзорний світ, в якому жила раніше, але тим не менш напружена увага до казки зачаровує, казки викликають у дітей незвичайний емоційний підйом.

Багато психологів і педагогів відзначають завзятість, з яким діти вимагають повторення казки з усіма деталями і подробицями, без зміни найменших дрібниць, навіть інтонації при розповіданні. Дитині хочеться, щоб казка розповідалася тими ж словами, що і в перший раз, йому приємно ці слова дізнаватися, сприймати в первісній послідовності, відчувати ті ж почуття.

Виховання, в основу якого покладено ідею – тримати дитину подалі від злого, страшного, веде до пригнічення психіки, але не до подолання небезпек і страхів. Малюк легко входить в незвичну для нього казкову обстановку, миттєво перетворюючись на Івана-царевича або царівну-Лебідь, і разом з тим так само вільно перемикається на прозаїчну повсякденність. Він інтуїтивно відчуває, що казки нереальні, але в той же час допускає, що це могло б відбутися і в дійсності.

Крім очікування надзвичайного, чудесного, чарівного дитячій уяві притаманна ще одна потреба. Дитина хоче наслідувати оточуючих його спритних, розумних дорослих, але йому не завжди це вдається. У казці все можливо.

Проте світ казки забезпечує не тільки реалізацію незадоволених бажань. Вирішальну роль грає тут мотив досягнення рівності або, користуючись психологічною термінологією, – мотив компенсації. У дітей за їх соціально-залежного положення часто бувають різного роду прикросі, терплять крах їх прагнення, наміри, вчинки, що зазвичай компенсуються в мріях, уяві. Казка створює прекрасну основу для цієї компенсаційної потреби, приводячи все неодмінно до щасливого кінця.

Завдяки казкам у дитини виробляється здатність співпереживати, співчувати. Маленька дитина, слухаючи розповідь чи казку і відчуваючи реальне існування навіть фантастичного героя, “сприяє” з героєм; старша дитина “бере участь” з героєм.

Видатний педагог К. Ушинський надавав великого значення вихованню, що створене народом і побудоване на народних основах. Адже, на його думку, саме це виховання володіє великою силою виховного впливу, на відміну від тих педагогічних систем, що побудовані на абстрактних ідеях або запозиченні. Педагог не раз наголошував на величезному значенні пам’яток народної творчості у вихованні та навчанні й на чільне місце серед них поставив народні казки “як перші й блискучі спроби” народної педагогіки.

К. Ушинський детально розробив питання про педагогічне значення казок та їх психологічний вплив на дитину; він рішуче підноси́в народну казку вище оповідань, опублікованих в освітній літературі спеціально для дітей, тому що останні, як вважав великий педагог, все-таки підробка: «дитяча гримаса на старечому обличчі».

Розкриваючи значення казки як педагогічного засобу, треба визнати, що, якщо дітям повторювати хоч тисячу разів один і той же моральний вислів, він для них залишиться мертвою буквою, але якщо ж розповісти їм казку, проїняту тією ж самою думкою, — дитина буде схвилювана і вражена нею.

Діти рано привчаються вірно оцінювати розміри явищ, справ і вчинків, розуміти смішну сторону усіляких життєвих невідповідностей. У кожній казці є мораль, яка необхідна дитині, адже він має визначити своє місце в житті, засвоїти морально — етичні норми поведінки в суспільстві.

В. Сухомлинський теоретично обґрунтував і підтвердив практикою, що «казка невіддільна від краси, сприяє розвитку естетичних почуттів, без яких немислима благородність душі, сердечна чуйність до людського нещастя, горя, страждання. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, але й серцем»[5, с.84]. На його думку, казка - благодатне і нічим незамінне джерело виховання любові до Батьківщини. Казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу. Це духовні багатства народної культури, пізнаючи які дитина пізнає серцем рідний народ.

В українських казках, як і в казках інших народів, приводиться думка, що у праці людина набуває свої найкращі якості. Вона вселяє дітям, що життя жорстоко карає легковажність тих, хто не цінує найголовнішого в житті – повсякденної, завзятої і основної цінності людини – працьовитості.

Оптимізм казок особливо подобається дітям і посилює виховне значення цього засобу. Казка завжди на боці скривджених і пригноблених, про що б вона не оповідала. Вона наочно показує, де проходять правильні життєві шляхи людини, в чому його щастя і нещастя. Кожен крок героя веде його до мети, до фінального успіху.

Професор Карл Бюлер спеціально вивчав роль казки в розвитку дитини. На його думку, герої казок прості та типові, вони позбавлені всякої індивідуальності. Часто вони навіть не мають імен. Їх характеристика вичерпується двома-трьома якостями, які є зрозумілими для дитячого сприйняття. Але ці характеристики доводяться до абсолютного ступеня: небувала доброта, хоробрість, винахідливість. При цьому герої казок роблять все те, що роблять звичайні люди: їдять, п'ють, працюють, одружуються. Все це сприяє кращому розумінню казки дитиною.

Для повноцінного розвитку дитини необхідна цілеспрямована виховна робота вчителя, адже для молодшого шкільного віку головним є засвоєння соціальних норм морального розвитку, становленню адекватної самооцінки, розвитку критичності по відношенню до себе і оточуючих, розкриття індивідуальних особливостей і здібностей.

Молодший шкільний вік характеризується підвищеною сприйнятливостю до зовнішніх впливів, необхідністю моральних норм і моральних вимог до інших, безпосередньою поведінкою. Ці особливості є запорукою навченості і сприйнятливості молодших школярів, дають великі можливості для систематичного і послідовного морального виховання дітей. Вплив народної творчості на всі сторони нашого життя величезне.

Виховання і освіта у демократичному суспільстві не можуть ефективно функціонувати без народної педагогіки. Народна казка сприяє формуванню певних цінностей, ідеалу. Ідеал для дитини – далека перспектива, до якої він буде прагнути, звіряючи з ним свої справи і вчинки. Ідеал, набутий у дитинстві, багато в чому визначить його як особистість.

Список використаної літератури

1. Воловникова Г.М. Педагогічний словник. – М.: АПН, 1961.
2. Глібова Л.С. Педагогічний енциклопедичний словник. – М.: Велика енциклопедія, 2003.
3. Дубровіна І.В. Вікова та педагогічна психологія. – М.: Академія, 1999.
4. Косачева І.П. Моральне виховання молодшого школяра в процесі навчання і виховання. – М., 2005.
5. Сухомлинський В. – Серце віддаю дітям. – К., 1978.